

ARMAS SALONEN

OLUTTA JA VIINIÄ FAARAOIDEN MAASSA

Niilin laakso on kapea mutta viljava. Viljelykelpoista maata on vain harvoin paikoin kahdenkymmenen kilometrin leveydeltä. Assuanin kohdalla noin 960 km Kairosta pohjoiseen laakso on jo niin kapea, että viljelylle riittää vain muutama kymmenen metriä virran molemmin puolin. Etelässä hiekkaiset aavikot avautuvat silmänkantamattomiin peltojen laidoilta ja pohjoisessa kalliot ja vuoret kohoavat jyrkästi miltei rantavesistä. Silti Egypti on koko historian ajan ollut maanviljelymaa, vaikka vain kolme prosenttia sen pinta-alasta on siihen sopivaa. Kovalla työllä ovat hikiset fellahit "mustasta maastaan" Kemestä hankkineet viljaa, vihanneksia ja hedelmiä oman laihan ruumiinsa, rakkaiden vainajiensa ja jumaliensa iloksi. Viljaa ja viiniä heillä on ollut muuallekin vietäväksi ja Keme oli muinoin suurten imperiumienkin vilja-aitta.

Viljasta ei tehty vain leipää ja leivoksia, siitä valmistettiin myös juomaa, olutta. Olut oli kansallisjuomaa, josta jumalat ja Osi-

riksen manalan asukkaat pitivät yhtä paljon kuin ahkerat ihmiset. Sitä valmistettiin ohrasta. Ohra jauhettiin, vatkattiin taikinaksi ja paistettiin kevyesti, ei valmiiksi leiväksi. Olutkakut pantiin veteen likoamaan. Veteen voitiin panna mukaan myös taateleita imellystä varten. Käymisen jälkeen taikina ja neste siivilöitiin saviastian. Näin valmistui olut, josta asiantuntijat sanoivat, että "maultaan ja tuoksultaan se ei jäänyt viinistä jälkeen".

Juomingeistaan ovat Uuden valtakunnan kirjurioppilaat jättäneet meille kuvauksia. Raskaan opiskelunsa lomassa he innostuivat juhlimaan savesta tehtyjä olutmaljojaan kohottaen ja välillä juoden toistensa terveydeksi viiniä savipikareistaan. Sen ajan tapa vaati, että olutta ja viiniä oli juotava vuorotellen!

Paljon enemmän kuin oluesta tiedämme ikuisen auringon maan viininviljelystä. Muinaisen egyptin kielen viininviljelystä merkitsevä sana *karm* on seemiläistä perua.

Viiniköynnös on Aasiasta löytänyt tiensä Egyptiin. Tiedämme sen viihtyneen hyvin Egyptissä jo noin vuoden 3000 vaiheilla eKr. "Viiniä" merkitsevä egyptin kielen sana on *erpi*, jonka tunnemme ensimmäisten dynastioiden ajalta alkaen viiniruukkujen yhteydestä. Sana on sikäli mielenkiintoinen, että kreikkalaiset runoilijat paljon myöhemmällä ajalla vielä viljelivät sitä runoissaan osoittaen antavansa arvoa egyptiläiselle viinille. Lukiessamme Hipponaksin ja Sapphon runoja tapaamme sen lainasanana muodossa *herpis*.

Katsellessamme egyptiläisiä taideteoksia Ylä- ja Ala-Egyptin yhdistäjän, Kaksoismonarkian luoja Menesin ajoista (noin 3000 eKr.) aina itsenäisen Egyptin historian viimeisiin päiviin asti, jolloin "kuningasten kuningatar" Kleopatra kärsi Octavianukselle tappion, näemme viiniköynnöksiä kuvattuna kaikissa temppelien puutarhoissa ja maataloissa taatelipuiden ja viikunapuiden rinnalla. Köynnöksiä tuettiin kaikin mahdollisin tavoin ja suojeltiin linnuilta, varsinkin rastailta, linnunpelättimin ja ansoin.

Seinämaalauksissa viinirypäleet on kuvattu mustiksi tai sinisiksi, pyöreiksi ja uhkean hehkuviksi kuin Horus jumalan silmät, joista niiden väitettiin syntyneen. Valitettavasti seinämaalauksista ja hieroglyfiteksteistä emme paljoakaan saa tietää köynnösten hoidosta, sen sijaan viininkorjuusta tiedämme enemmän. Tertut oli huolellisesti poimittava köynnöksestä käsin. Viiniköynnökset tuottivat niin paljon hedelmää, että viinirypäleistä pitävä sai niitä päivittäin pöytänsä sellaisinaan tai mehuksi puserrettuina. Muistamme hyvin Vanhasta testamentista Joosef-kertomuksen yhteydestä faaraon juomanlaskijan, joka vankilassa kertoi Joosefille unensa: "Minä näin unta, ja katso, edessäni oli viinipuu. Viinipuussa oli kolme oksaa, ja samassa kun se alkoi versoa, sen kukat puhkesivat ja marjat sen rypäleissä kypsyivät. Ja minulla oli

faaraon malja kädessäni, ja minä otin marjat ja pusersin niistä mehun faaraon maljaan ja annoin maljan faaraon käteen." Tässä kertomuksessa korostetaan sitä, että köynnöksessä oli samanaikaisesti versoja, kukkia ja "marjoja".

Viini ei ollut vain faaraon ja korkeimpien hallitusmiesten juomaa, sitä nauttivat kaikki ja vainajille ja jumalille oli neljästi päivässä kaadettava muutama pisara viiniä.

Viinirypäleet kerättiin suuriin tynnyreihin, kirjurit merkitsivät kirjoihinsa tarkkaan saadun sadon. Tynnyrien sisältö tyhjennettiin kiviammeisiin ja vilkkaasti tanssien ruskeat jalat polkivat rypäleitä laulun tahdissa. Polkeminen kävi mukavasti myös käsiä tappellessa ja välillä seipästä kiinni pitäen, jotta tasapaino liukkaassa "sohjussa" ei häiriytyisi. Vanhemmalla ajalla viini sai käydä samassa kiviammeessa, missä se oli jaloin poljettu. Myöhemmin tuli tavaksi johdattaa neste putkea myöten suuriin saviastioihin. Ammeeseen jääneet kuoret puserrettiin toiseen kertaan säkissä.

Viiniruukut olivat alaosastaan suipot. Niissä viini sai seistä ja "vanhentua", jopa kaksisataa vuotta, kuten eräs kirjuri liioitellen väittää. Ruukut suljettiin huolellisesti savitulpalla, johon viinin säilytyksestä vastaava virkamies liitti sinettinsä.

Viiniin lisättiin joskus hunajaa tai mausteita ja eri viinilajeja jopa sekoitettiin keskenään. Saadakseen mahdollisimman monia eri sekoituksia egyptiläiset tuottivat myös ulkomailta, pääasiassa Palestiinasta ja Syyriasta, myöhemmin myös Kreikasta viiniä, vaikka heillä itsellään oli monia eri laatuja. Noin vuoden 1200 vaiheilla eKr. kerrotaan 21 viinitarhurin tuottaneen 1 200 suurta ruukullista parhainta viiniä, 50 ruukullista väkevää viiniä ja 50 ruukullista mieto viiniä. Vesiiri Rehmi-Ren hautamaalaukset kuvaavat miehiä, jotka tuovat vainajalle viiniä Kantarasta ja kaukaisilta keitailta, Sen-nuferin haudan taiteilijat ovat maalan-

neet koko maanalaisen hautakammion seinät yhdeksi ainoaksi suureksi viinitarhaksi, jota manalan jumala Osiris (kreikkalaisten Dionysos) valvoo.

Suurimmat viinitarhat omisti faarao. Suuret olivat myös temppelien tarhat, joita viiniviranomaiset valvoivat. Aasialaisia sotavankeja käytettiin tarhoissa työvoimana ja viinivarastot olivat toisinaan suorastaan valtavat. Abydoksen Ramesseumissa ja el-Amarnassa on löydetty jättiläiskasoja viiniruukkujen sirpaleita. Ruukkuihin piirrettiin musteella etikettejä seuraavaan tapaan: "Kuningas sen ja sen niin ja niin mones hallitusvuosi, laatu kolminkertaisesti (tai kahdeksankertaisesti) hyvä — syyrialainen viiniköynnös suuresta viinitarhasta nimeltä 'Egyptin Elanto' läntisessä suistossa kuuluen Ramesse II:n temppeleille Thebessä — sato korjattu ylimmäisen viinitarhurin sen ja sen valvonnassa."

Egyptiläinen oli tarkka. Viiniruukun etiketistä piti käydä selville viinin vuosikerta, laatu, viiniköynnöksen laatu, viinitarha, omistaja ja sadonkorjuun valvoja. Nämä egyptiläiset viinietiketit lienevät maailman vanhimpia tavaramerkkejä ja -selosteita. Mielenkiintoista on, että voimme laatia tarkan kartan muinaisen Egyptin viinitarhoista keräämällä kaikki etiketit. Kartasta näemme, että Niilin suiston keski- ja itäosat olivat parhaimmat viininviljelyseudut. Huomattavia viinitarhoja oli myös Keski-Egyptin Kynopoliksessa. Ei liioin ole mikään sattuma, että egyptiläiset palvoivat Setekhiä ja Hathoria viinin suojelusjumalina, sillä he olivat juuri parhaimpien viiniseutujen jumaluuksia, paratiisillisten keitaiden ja deltan länsiosan kivikkoisten jyrkänteiden jumalia Libyan aavikon laidalla ja nykyisen Mariutin mailla (Aleksandrian lähellä). Nimenomaan näiden seutujen historia on Egyptin viininviljelyn historiaa, joka alkaa vanhimmalla ajalla, ns. thiniittiajalla. 18. ja 19. dynastioiden hieroglyfitekstit puhuvat

yhtenäen "Niilin läntisen käsivarren viinistä". Kreikkalaiset ja roomalaiset kehuivat "mareottisen viinin" keveyttä, "teniottista rannikkoviiniä" jne. Klassillisen ajan kirjailijat ylistivät Egyptin viinejä. Eräitä roomalaisajan raunioita Aleksandrian lähellä nykyiset fellaahit nimittävät vieläkin nimellä *Kuruum* "Viinivuoret".

Muinaisessa maailmassa Egypti oli kuuluisa viinimaa, mutta vähitellen sen maine laski. Tuli sitten profeetta Muhammed, joka kielsi viinin nauttimisen. Hänen uskonsotilaansa valtasivat 600-luvulla Egyptin ja Allahin tahto määräsi, että Egyptissä ei viiniä viljellä. Viime vuosikymmenillä sitä on jälleen ryhdytty viljelemään ja Aleksandrian lähellä Abu Matamirissa kreikkalaiset ja sveitsiläiset asiantuntijat valvovat sen valmistamista. Sitä siis viljellään aivan samoilla seuduilla kuin aikoinaan faaraoiden hallitessa Niilin laaksoa. Egyptin kuninkaallinen juoma on jälleen pääsemässä kuniaan, vaikka oikeauskoiset muslimit eivät sitä nauti.

Tuota verenpunaista juomaa kerrotaan auringon jumalan Ren antaneen ihmiskunnalle säästääkseen sen verenhimoiselta tyttäreltään Hathorilta. Ihmiset vaipuivat heti makeaan ja syvään uneen ja pelastuivat, niin muinainen myytti jatkaa. Mutta tuosta hetkestä lähtien Hathor tuli kaikkien juhlien, tanssin, musiikin ja jopa juopottelunkin herrattareksi. Kun ihmisvirrat vyöryivät suurten uskonnollisten juhlien aikana pyhättöihinsä, Hathorin tahdosta viini virtasi vuolaina virtoina. Herodotos kertoo, että "Bubastiksen juhlien aikana juotiin enemmän viiniä kuin koko vuonna". Tunnettu on myös kertomus "kaukaisen jumalattaren" palvojasta, joka vietettyään hurjan yön viinin humussa lopulta päätyi ikuisen äänettömyyden paikalle, Osiriksen haudalle ja nosti hirvittävän metelin.

Tekstit kertovat meille usein vallattomasta nuorisosta, jolle viini ja olut ja tieteen-

kin laulu ja naiset olivat tärkeintä maallisen vaelluksen aikana. Vanhat kirjurimestarit ovat suunniltaan nuorten oppilaidensa taita: "Minulle kerrotaan, että hylkää kirjat ja antaudut huvitteluihin. Kuljet kujalta kujalle ja haiset oluelle palattuasi kouluun. Oluen ansiosta et enää ole ihminen, sielusi harhailee, niin että olet kuin laiva, jonka peräsin on katkennut, joka ei tottele komentoa kummallekaan rannalle. Olet kuin kaappi ilman jumalankuvaa, kuin talo ilman leipää. Sinut tavataan kiipeämstä muurien yli rikottuasi opettajasi kepit. Ihmiset pakenevat edestäsi, sillä lyöt heitä haavoille. Kunpa tietäisit, että viini on kauhistus, niin luopuisit *shedeh*-juomasta, et enää asettaisi olutruukkua sydämellesi ja unohtaisit *telek*-viinin. Sinua on opetettu resitoimaan huilun säestyksellä ja laulamaan pillin tahdissa... Mutta pian olet taas kapakassa ja huorat ympäröivät sinut, pian taas kavahdat pystyyn ja hypit... Istut lutkan luona ja olet sukeltanut olueen, kaulassasi on

kukkaseppele, rummutat vatsaasi. Horjut ja kaadut vatsallesi, niin että olet lian tahrima..."

Voimme monista seikoista päätellä, että varsinkin kaupunkilaiset olivat mieltyneet juopotteluun ja kevytkenkäiseen menoon. Mutta vanhempi väki oli varovaisempi kuin nuoriso, jota erikoisesti pilkattiin ja haukuttiin juopumuksesta ja irstailusta. Nuoremman väen ilmestyessä huvipaikkoihin vanhemmat olivat varuillaan. Sopimattomana pidettiin korkean virkamiehen humaltumista. Hovi oli kauhuissaan, kun kuningas Amasiksella oli tapana silloin tällöin juopotella koko yön, niin että hän ei seuraavana päivänä pystynyt virkatehtäviään hoitamaan.

Viinin ja oluen nauttimista sopivassa seurassa ja pahasti humaltumatta pidettiin ihmisarvon mukaisena, mutta päihtyminen tuomittiin ankarasti. Tässäkin suhteessa egyptiläiset olivat samaa mieltä kuin me. Hathorin antimia oli pidettävä arvossa, niitä ei sopinut kohtuuttomasti ahnehtia.